

Реалізація основних принципів кримінального судочинства при розгляді і вирішенні справи судом про застосування примусових заходів медичного характеру

Основні принципи судочинства відіграють особливо важливу роль у правовому регулюванні. Відображення ідей справедливості, рівності, гуманізму, законності в українському законодавстві спрямоване на охорону свободи особистості, прав людини, захист суспільства і держави, в тому числі і від суспільно небезпечних посягань осіб з психічними вадами.

В юридичній літературі існує значна кількість публікацій, які прямо або побічно стосуються принципів кримінального права і процесу, але ролі цих принципів при застосуванні примусових заходів медичного характеру не приділено достатньої уваги (a1).

Принципи кримінального процесу – це закріплені в законі панівні в державі політичні і правові ідеї щодо завдань і способу здійснення судочинства в кримінальних справах, які визначають спрямованість і побудову кримінального процесу в цілому, форму і зміст його стадій та інститутів, порушення яких обов'язково тягне за собою скасування вироку та інших рішень у справі (a2)

На міжнародному рівні діють Принципи захисту осіб з психічними захворюваннями і поліпшення психіатричної допомоги (резолуція Генеральної Асамблеї ООН № 46/119 від 17 грудня 1991 р.). Цей документ закріпив 25 керівних принципів, які містять основні гарантії і права осіб, що потребують психіатричної допомоги, які частково знайшли своє відображення в конституційних положеннях України (ст.ст. Конституції України).

Як закріплює закон (ч.2 ст.419 КПК), судовий розгляд у справах про застосування примусових заходів медичного характеру провадиться у відкритому судовому засіданні з обов'язковою участю прокурора та захисника за правилами, передбаченими главами 25 і 26 КПК України. Зрозуміло, дані законодавчі правила слід застосовувати з урахуванням того, що проводиться

судовий розгляд і вирішується справа не по обвинуваченню особи у вчиненні злочину, а по відношенню до особи, яка знаходилась у стані неосудності під час вчинення суспільно-небезпечного діяння або мала психічний розлад під час судового слідства або судового розгляду, а тому слід встановити підстави застосування примусових заходів медичного характеру, а також вирішити питання, які пов'язані із застосуванням конкретного виду цих заходів.

Звернувшись до глави XXIV КПК, яка закріплює загальні положення судового розгляду, тим самим ми в змозі визначити загальні правила, які відображають характерні риси судового розгляду і разом з тим відмітити специфічні ознаки цієї стадії, які саме і підкреслюють особливості розгляду і вирішення справ, базуючись на принципах кримінального процесу. Слід зазначити, що принципи виражають суть і зміст кримінального процесу, характеризують і найбільш важливі властивості та якісні риси, предмет і метод процесуального регулювання. Разом з тим, такі загальноправові принципи, як недоторканість особи (ст.14 КПК), мова, якою провадиться судочинство (ст.19 КПК), забезпечення підозрюваному і обвинуваченому права на захист (ст.21 КПК), всебічне, повне і об'єктивне дослідження обставин справи (ст.22 КПК) визначають процесуальний порядок провадження у кримінальних справах, підсумком розслідування і розгляду яких є вирок суду. Іншими словами, через їх зміст не просліджується оцінка суспільно небезпечної поведінки неосудного (обмежено осудного). Так чи інакше, вони впливають на систему, структуру і зміст всіх норм [1]. Закріплюючи в законі вказані ідеї-принципи, держава тим самим втілює їх в кримінально-процесуальних нормах, де поряд із загальними принципами судового розгляду визначені і особливості провадження з окремих категорій справ. Тому, в рівній мірі саме тут знаходять своє застосування ті специфічні правила, що випливають із принципів, які забезпечують правильну організацію і проведення судового засідання. Ці правила закріплені в ст.ст. 258,259,260,264,266 та інші.

Дія принципів при розгляді даної категорії кримінальних справ майже нічим не відрізняється від їх дії при розгляді решти кримінальних справ.

Разом з тим, застосування деяких з них відрізняються своєрідністю, що саме і потрібно розглянути.

Принципи завжди представляють собою первинні норми права, які не виводяться один з одного і які охоплюють більш приватні норми, в яких конкретизується зміст принципів і які підпорядковані цим принципам [2]. За своєю адресою вони звернуті, в першу чергу, до людини, а потім лише до суспільства і держави. Виходячи із суті демократичних перетворень, закріплені в Конституції України, ці принципи містять гарантії прав і свобод людини і громадянина. Звідси – визнання, дотримання і захист прав і свобод людини і громадянина – обов'язок держави.

Принципи діють у рамках цілої системи, де суть і значення кожного принципу обумовлені не тільки власним змістом, але і функціонуванням всієї системи, де порушення будь-якого принципу приведе до порушення інших принципів, а в цілому до порушення законності при провадженні у справі.

В зв'язку з цим слід відмітити, що принцип законності є загальноправовим, оскільки твердження верховенства закону по всіх сферах державного і суспільного життя можливо лише при умові послідовного проведення цього принципу. Законність має визначене “верховенство” над процесуальними принципами і співвідноситься з ними як загальне і особливе. Кожний з них є прямим і безпосереднім проявом законності і порушення будь-якого з них тягне порушення законності. Тому, верховенство закону має на меті, що в практичній діяльності правозастосовчі органи повинні неухильно дотримуватись всіх норм інституту примусових заходів медичного характеру, реалізація їх повинна здійснюватись тільки в межах закону. Дана вимога спрямована на виключення будь-яких форм свавілля, спрощення при вирішенні питань застосування вказаних заходів, можливість відступу від нормативних приписів. Заслуговує уваги, на наш погляд, є визначення законності в ч.1 ст.12 Модельного КПК для держав - учасниць СНД: дізнавач, слідчий, прокурор, суд, а також інші органи та особи, які приймають участь в кримінальному провадженні, зобов'язані суворо дотримуватись положень

Конституцій, Кримінально-процесуального кодексу, інших законів, прийнятих у відповідності з Конституцією, а також інших нормативних актів, які відповідають законам, загально визнаним принципам і нормам міжнародного права (2А0

Принцип законності зобов'язує суд, суддю, прокурора, слідчого, орган дізнання, особу, яка провадить дізнання, а також всіх осіб, які беруть участь у справі, неухильно й точно виконувати всі норми Конституції, кримінального й кримінально-процесуального законодавства [3].

Закон обов'язковий для всіх суб'єктів кримінального процесу. Дотримання принципу законності відноситься, в першу чергу, до органів держави, які здійснюють провадження по справі. Дотримання матеріальних і процесуальних законів складає їх обов'язки перед державою і особою.

Стосовно судового розгляду у справах про застосування примусових заходів медичного характеру принцип законності зобов'язує суд неухильно дотримуватись встановлений законом порядок судового розгляду, враховуючи його особливості. А саме, на суд покладається обов'язок забезпечити у таких справах участь прокурора і захисника (ч.2 ст.419 КПК), викликати на судовий розгляд особу, щодо якої розглядається справа, якщо цьому не перешкоджає характер її захворювання (ч.3 ст.419 КПК), заслухати висновок експерта про психічний стан особи, по закінченню судового слідства заслухати прокурора і захисника, залучити законного представника.

Прийняття судом рішення про застосування до психічно хворого примусового лікування повинно відповідати нормам матеріального і процесуального права, а також дотриманню всіх підстав застосування такого лікування. Діяльність суду у таких справах повинна бути спрямована на перевірку доказів, які встановлюють або спростовують вчинення даною особою суспільно небезпечного діяння, а також перевірку й інших обставин, які мають суттєве значення для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру. Відповідно у таких справах суд, дотримуючись принципів законності, не викриває винного і призначає йому покарання, а

вирішує питання про викриття психічно хворого, який вчинив суспільно небезпечне діяння. Закон не дозволяє відступити від встановленого порядку судового засідання, щоб не порушити права і законні інтереси такої особи.

В зміст розглядуваного принципу входить вимога законності, обґрунтованості і мотивованості ухвал суду, постанов судді, прокурора, слідчого і дізнавача. Вказані рішення повинні містити обставини, передбачені законом, повно, із посиланням на докази, норми права. Законність передбачає відповідність всього процесу застосування примусових заходів медичного характеру нормативним приписам, стосується не тільки рішень про їх обрання, зміну або скасування, але і всіх інших дій, які мають місце при їх застосуванні.

В правозастосовчому плані законність означає допустимість застосування примусових заходів медичного характеру суворо за цільовим призначенням, тільки при наявності підстав, у порядку, передбаченому законом, лише компетентними особами і тільки до осіб, відносно яких є пряма вказівка в законі. Тут мається на увазі і правильність процесуального оформлення, відповідність порядку застосування примусових заходів медичного характеру, тобто дотримання кримінально-процесуальних норм, і наявність законних підстав для призначення, вибору виду примусового лікування, тобто дотримання і кримінально-правових норм.

Інші принципи процесу не доповнюють принцип законності, а виражають і конкретизують його, складають його зміст.

Дуже тісно з принципом законності пов'язаний принцип недоторканості особи, який має загальноправове, загальнодержавне значення, носить універсальний характер (ст. 5 Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод).

Недоторканість особи визначає як гарантовану державою особисту безпеку і свободу людини, яка полягає в недопущенні, попередженні і караності посягань, в тому числі і на нормальне протікання психічних процесів (психічна недоторканість), індивідуальну свободу людини, яка полягає у наданій їй можливості мати і розпоряджатись своїм вільним часом, на свій

розсуд визначати місце перебування, не знаходитись під наглядом або охороною (особиста безпека) (3А).

В Міжнародному пакті про громадянські та політичні права (ст.9) зазначено, що кожна людина має право на свободу і особисту недоторканість. Ніхто не може бути позбавлений волі інакше як на підставі і в порядку, передбаченому законом. Важливість цього принципу безсумнівна, тому він знайшов своє закріплення в Конституції України (ст.29) і Кримінально-процесуальному кодексі (ст.14). Між тим, вказаний принцип у законі розкривається лише стосовно підозрюваного і обвинуваченого і стосується затримання або взяття під варту. Вважаємо, що принцип недоторканості особи знаходить своє відображення і в нормах права, які визначають призначення і застосування примусових заходів медичного характеру. Даний принцип отримав своє продовження і розвиток у нормах Закону “Про психіатричну допомогу”. Законодавець не тільки сприйняв основні ідеї принципу недоторканості особи, але і значно розширив їх зміст, намагаючись зробити психіатричну допомогу максимально гуманною, демократичною і, по можливості, рівною в правовому відношенні з іншими видами медичної допомоги.

Сьогоднішнє відношення до проблеми психічного здоров'я в кримінальному провадженні повинно виходити з принципу «презумпції психічного здоров'я». Це означає, що кожна особа вважається такою, яка не має психічного розладу доки наявність такого розладу не буде встановлено на підставах та в порядку, передбаченому законом. Ніхто не може бути оголошений психічно хворим, поки не буде доведено загальноновизначеним діагнозом психічного розладу. Психіатрична допомога надається на основі принципів законності, гуманності, додержання прав людини і громадянина, добровільності, доступності та відповідно до сучасного рівня наукових знань, необхідності й достатності заходів лікування з мінімальними соціально-правовими обмеженнями (ст.3,4 Закону України “Про психіатричну допомогу”).

Згідно ч.1 ст.421 КПК примусові заходи медичного характеру призначаються судом. Слід відмітити, що реалізуючи принципи законності, недоторканості особи, Закон про психіатричну допомогу встановлює, що лікування проводиться без згоди особи, тільки при застосуванні до неї примусових заходів медичного характеру за підстав, передбачених КК і КПК, і при примусовій госпіталізації за підстав, передбачених ст. 14 Закону України “Про психіатричну допомогу”.

Цей перелік є вичерпним і не підлягає більш широкому тлумаченню. Таким чином, специфіка надання психіатричної допомоги, в тому числі і застосування примусових заходів медичного характеру, суттєво обмежує права і свободи громадян, які зачіпаються при цьому, тому законодавець ставить весь комплекс правових відносин, пов’язаних з вказаною допомогою, під судовий контроль і єдине нормативне регулювання.

Слід розглянути деякі принципи, які підкреслюють специфічні правила, загальних умов судового розгляду таких справ. Першим є принцип здійснення правосуддя тільки судом (ст.15 КПК). Він є одним з важливих засобів реалізації судової влади. Суд – державний орган, який здійснює правосуддя з кримінальних справ. У справах про застосування примусових заходів медичного характеру також здійснюється правосуддя, яке провадиться на підставі рівності громадян перед законом і судом, незалежно від походження соціального і майнового стану, расової і національної належності, статі, освіти, мови, релігії, роду, характеру занять, місця проживання та інших обставин, у тому числі, зокрема, і психічного розладу особи.

З цим принципом тісно пов’язані інші, такі як незалежність суддів і підкорення їх лише закону (ст.18 КПК), мова, якою ведеться судочинство (ст.19 КПК) та інші.

Зупинимось на принципі гласності. Він передбачає відкритість всіх інститутів, стадій та учасників процесу для соціального контролю, доступність інформації для суспільства. Цим, з одного боку, забезпечується контроль, але,

з другої, виникає небезпека розголошення інформації, яка полягає, зокрема, у лікарській таємниці.

Гласність розрізняють загальну (можливість присутності на суді всіх бажаючих, а також висвітлення в засобах масової інформації ходу судового розгляду) і гласність сторін (право обох сторін бути присутнім при проведенні процесуальних дій, знайомитись зі всіма матеріалами справи, робити заяви). Принцип гласності сторін стосовно до учасників процесу при застосуванні примусових заходів медичного характеру передбачає їх право знати про всі дії, пов'язані із вказаним провадженням, і кореспондуючий обов'язок суб'єктів застосування заходів надавати вказаним особам інформацію, яка їх цікавить у відповідних випадках. Це є гарантією законності та обґрунтованості застосування примусових заходів медичного характеру, умовою дотримання прав особи в даній сфері.

Дія гласності має поширюватись на всі категорії справ, у тому числі і при застосуванні примусових заходів медичного характеру. Вона базується на приписі ст.20 КПК, з якої видно, що розгляд справи проводиться гласно і закритий судовий розгляд допускається за мотивованою ухвалою суду лише у випадках, передбачених законом, а саме: у справах, які стосуються висвітлення державної або іншої таємниці, що охороняється законом; у справах про злочини осіб, які не досягли 16-річного віку; у справах про статеві злочини, а також в інших справах з метою запобігання розголошенню відомостей про інтимні сторони життя осіб, які беруть участь у справі, та у разі, коли цього потребують інтереси безпеки осіб, взятих під захист.

З цього приводу були висловлені вченими думки, які зводились до того, що по справах про неосудних недоцільно піддавати обставини справи гласному судовому розгляду [4]. В цьому випадку перед судом стоїть подвійна задача: з одного боку – забезпечення найбільш сприятливих умов для всебічного, повного і об'єктивного дослідження всіх обставин суспільно небезпечного діяння, особистості особи по відношенню до якої вирішується питання по застосуванню примусових заходів медичного характеру, з іншого

боку – дотримання умов, при яких у необхідних випадках, не повинні розголошуватись обставини про особисте або інтимне життя психічно хворого або відомості про стан його здоров'я.

Забороняється вимагати відомості про стан психічного здоров'я особи та про надання їй психіатричної допомоги, без згоди цієї особи або законного представника, крім випадків, передбачених законом. Така інформація може бути надана тільки за письмовим запитом особи, що проводить дізнання, слідчого, прокурора та суду.

Звичайно, при розгляді справ вказаної категорії, частіш ніж по іншим справам, може виникнути питання про обмежену гласність, тому як поширення відомостей про психічне захворювання особи суперечить її інтересам.

Улицький С.Я. зазначає, що висвітлення відомостей про захворювання психічно хворого у випадку передачі його на піклування родичів і опікунів при обов'язковому лікарському нагляді спричиняє родичам і опікунам зайві моральні страждання, що впливає на їх стан здоров'я і не допомагає турботі про хворого [5].

Ми поділяємо дану думку, але разом з тим гадаємо, що вона потребує уточнення: можливість закритого судового розгляду по таких справах слід закріпити у ст.20 КПК, або ж спеціально обмовити у гл. 34 КПК.

Вважаємо, недостатнім закріплення гласності стосовно тільки стадії судового розгляду. Формування доказової бази, встановлення наявності психічного розладу проводиться на досудовому слідстві, саме на цій стадії частіше мають місце порушення прав громадян на отримання інформації про своє психічне захворювання. Не є таємницею, що психіатрія продовжує залишатися однією із самих зачинених галузей медицини і лікарі, посилаючись на Закон про психіатричну допомогу відмовляють людям у наданні письмових медичних документів. Між тим в Основах законодавства України про охорону здоров'я (ст.39) вказується: «Пацієнт має право на отримання достовірної і повної інформації про стан свого здоров'я, в тому числі на

ознайомлення з відповідними медичним документами, що стосуються його здоров'я».

Принцип забезпечення підозрюваному і обвинуваченому права на захист не просто проголошує право на захист, але робить акцент на його гарантування. У зв'язку з цим при застосуванні примусових заходів медичного характеру даний принцип набуває особливого значення.

Важливим положенням даного принципу є наділення осіб певним комплексом таких прав, реалізація яких дозволила б йому, перш за все, самому захищати свої права та законні інтереси. Саме на це орієнтує ч. ст. Конституції, де закріплено, що «

У відповідності із п. ст. 45 КПК участь захисника в кримінальному процесі є обов'язковим, якщо особа в силу своїх фізичних або психічних вад не може самостійно реалізувати своє право на захист. По справам по застосуванню примусових заходів медичного характеру передбачено обов'язкова участь захисника з моменту встановлення психічних вад. Право на захист не відокремлюється від гарантій їх здійснення. Тому, якщо захисник запрошений особою або законним представником, то дізнавач, слідчий або суд зобов'язані забезпечити його участь у кримінальному процесі, а захисник не вправі відмовитись від прийнятого на себе захисту.

Гарантією реалізації права на захист слід розглядати положення закону про обов'язковість залучення по даній категорії справ законного представника. Він на протязі всього досудового слідства і при розгляді справи по всіх судових інстанціях представляє законні інтереси особи, по відношенню до якої ведеться провадження про застосування примусових заходів медичного характеру, і захищає його права.

Ще одним аспектом вказаного принципу є обов'язок осіб, які ведуть досудове слідство, прокурорів, суддів здійснювати дії, спрямовані на сприяння захисту осіб, по відношенню до яких вирішується питання про застосування примусового лікування. Вказані посадові особи зобов'язані встановити обставини, які як викривають, так і виправдовують особу, вчасно виявляти

наявність у неї психічних вад і у зв'язку з цим забезпечувати охорону її особистих і майнових прав. Це проявляється, зокрема, в обов'язку своєчасного поміщення у випадку необхідності особи до психічного стаціонару (ст. 205 КПК), виділення по відношенню до таких осіб кримінальної справи в окреме провадження (ст.26 КПК).

Принцип презумпції невинуватості виступає засобом встановлення винуватості або невинуватості особи до вчиненого діяння. Закріплені в КК України принципи вини (ст.) і підстави кримінальної відповідальності (ст.) виступають визначальними для принципів кримінального процесу, за допомогою яким вони реалізуються в правозастосовчій діяльності. Даний принцип також має значення для правильного формування практики застосування примусових заходів медичного характеру. Останні застосовуються тільки у випадку доведеності вчинення злочину або суспільно небезпечного діяння конкретною особою. Неприпустимо застосування примусових заходів медичного характеру до особи, відносно якої є сумніви в її непричетності до суспільно небезпечного діяння або винності у вчиненні злочину.

З презумпцією невинуватості пов'язана і вимога виключності застосування примусових заходів медичного характеру тільки за підставами, передбаченими в законі. У зв'язку з цим неправомірне застосування примусових заходів медичного характеру має на увазі і випадки призначення вказаних заходів при симуляції психічних розладів, коли дійсно винні особи уникають таким чином кримінальної відповідальності.

Принцип всебічності, повноти і об'єктивності – важлива вимога для кримінального провадження і спрямована на дослідження обставин справи і докази. З точки зору даного принципу недопустимо переміщувати центр ваги із з'ясування його психічного стану з тим, щоб вирішити питання про можливість застосування до нього тих чи інших заходів медичного характеру. Помилка такого роду може потягти за собою необґрунтоване застосування заходів, що розглядаються, до особи, яка можливо і не вчинила суспільно

небезпечного діяння, а разом з тим залишилась особа, яка не була піддана покаранню. Коло обставин, закріплених у перших пунктах ст.420 КПК, представляють собою ланки одного ланцюга, які з'ясовують задачі по встановленню об'єктивної істини. Тому доведеність вказаних обставин – першочергова умова застосування примусових заходів медичного характеру. Верховний Суд України звертає увагу судів на необхідність суворого додержання законодавства, що регулює застосування примусових заходів медичного характеру, підвищення рівня судового розгляду у справах цієї категорії, забезпечення всебічного, повного і об'єктивного дослідження всіх обставин справи, а також вжиття заходів до виявлення та усунення причин та умов, які сприяли вчиненню суспільно небезпечних діянь [6]. Тобто, тільки після перевірки доказів, які встановлюють або спростовують вчинення даною особою суспільно небезпечного діяння, і лише після перевірки вказаних обставин, суд вправі вирішити питання про застосування примусових заходів медичного характеру. Однією з важливих умов виконання розглядуваного принципу кримінального судочинства є всебічне, повне і об'єктивне дослідження даних про особу підсудного. Особливе значення ця умова набуває, якщо судом вирішується питання про застосування примусових заходів медичного характеру, оскільки встановлені в суді дані про особу з психічним розладом визначають необхідність застосування примусового лікування і дозволяють індивідуалізувати його вид. Таким чином, суду надається можливість не тільки перевірити відомості про особу, по відношенню до якої вирішується питання про застосування примусових заходів медичного характеру, які надані органами досудового слідства, але і в необхідних випадках доповнити їх новими, забезпечуючи повне, всебічне і об'єктивне їх дослідження.

В тісному зв'язку знаходиться і принцип безпосередності, вимога якого зобов'язує суд отримувати докази з першоджерел. Судді отримують відомості про обставини, які мають значення для справи, шляхом безпосереднього, особистого сприйняття всіх доказів на судовому розгляді і

тільки на підставі цього суд вправі зробити свої висновки по справі. Безпосередність процесу потребує, щоб самим судом було ретельно перевірено всі матеріали справи, по-новому досліджені всі докази.

В судовій практиці нерідко зустрічаються справи, які були розглянуті судом у відсутності потерпілого, свідка. Питання про розгляд справи у відсутності осіб, які викликались, але не з'явилися з різних причин, повинні вирішуватись у відповідності зі ст.ст. 257,267 КПК.

Важливо торкнутися питання про дослідження експертного висновку в ході судового розгляду. Частина 3 ст.419 КПК передбачає виклик на судовий розгляд експерта лише в необхідних випадках, у свою чергу ці випадки закон не конкретизує. Відсутність експертів на судовому засіданні не дає суду в повній мірі дослідити всі обставини справи, які мають значення для правильного його вирішення. А І. Рудяков вказує, що висновки, до яких приходять експерти після проведення експертизи в процесі досудового слідства, мають умовний характер, і рекомендації, що містяться в них належать лише до випадків підтвердження в суді фактів, врахованих експертами [7].

Під час судового розгляду можуть бути встановлені нові докази, повідомлені нові обставини, які не були відомі слідчому під час призначення судово-психіатричної експертизи, і не були поставлені на розгляд експерта, але ж мають важливе значення для оцінки психічного стану особи, що, можливо, призведе до більш повного розслідування і буде підставою для призначення повторної чи додаткової експертизи. Тому експерт-психіатр повинен викликатись до суду і обов'язково брати участь у справі, оскільки без нього складно оцінювати висновок. Саме такої думки дотримуються вчені-процесуалісти: М.А. Чельцов [8], М.С. Строгович [9], А. Хомовський [10], С.Є.Віцин [11], А.П. Овчиннікова [12].

Звернемось до принципу змагальності, елементами якого є: відокремлення функцій обвинувачення і захисту (підтримання цивільного позову і захисту від нього) від функції правосуддя та їх розмежування між

собою при рівності сторін дозволяє сторонам обвинувачення і захисту на рівних підставах відстоювати свою точку зору перед судом. Суд, який здійснює правосуддя, повинен створити умови для всебічного, повного і об'єктивного дослідження справи, що дозволить виключити з розгляду неприпустимі докази, вирішити питання про дослідження доказів за клопотанням сторін і розглядати нові докази та інше.

Роль принципу змагальності при застосуванні примусових заходів медичного характеру полягає в тому, що для забезпечення рівноправ'я сторін законодавець надав стороні захисту (захиснику, законному представнику) ряд додаткових гарантій, оскільки здійснення охорони своїх прав і представлення інтересів самою особою з психічними вадами утруднене і неможливе.

Принцип змагальності полягає не тільки допуску до справи захисника і законного представника, а і реальне забезпечення участі вказаних суб'єктів в кримінальному процесі на самих перших стадіях. Як відповідність цьому принципу слід розглядати обов'язок слідчого в постанові про направлення справи до суду для застосування примусових заходів медичного характеру вказувати доводи захисника та інших осіб, які оспорюють підстави для застосування примусових заходів медичного характеру, якщо вони були заявлені.

Положення сторін в судовому засіданні по даній категорії справ має деякі особливості: судове слідство починається з викладення прокурором доводів про необхідність застосування до особи, яке визнане неосудним або захворіло на психічне захворювання після вчинення злочину, примусових заходів медичного характеру (ч.2 ст.419 КПК); прокурор у висновку обґрунтовує необхідність застосування до особи примусових заходів медичного характеру; участь особи щодо якої розглядається справа не є обов'язковою та ін. Тому роль суду по таким справам повинна полягати не тільки у створенні необхідних умов для виконання сторонами їх процесуальних обов'язків і здійснення наданих їм прав, але і в обов'язку витребувати і досліджувати за власною ініціативою доказів для перевірки

доводів, наведених сторонами. Саме від активності і наполегливості суду залежить, яким буде розгляд справи, поверховим і формальним, чи всебічним і об'єктивним.

Рівність сторін і змагальність - це два самостійних принципи процесу, які є гарантією забезпечення прав і законних інтересів особи, по відношенню до якої розглядається справа по застосуванню примусових заходів медичного характеру. Дані принципи ставлять учасників судового розгляду в рівні умови в процесі дослідження доказів. Разом з тим, конкретний вираз взаємопов'язаних принципів доволі своєрідний при розгляді справ категорії, що розглядається.

Частина 2 ст.419 КПК підкреслює, що розгляд таких справ проводиться з обов'язковою участю прокурора і захисника. Свою функцію обвинувачення прокурор по таких справах здійснює не в формі підтримання державного обвинувачення, тому як його немає. Обвинувачення в процесуальному розумінні виражається лише з обвинуваченням у його кримінально-процесуальному значенні. По справах такої категорії питання про винність не вирішується, і прокурор, відповідно, не висловлює обвинувальної промови, а висловлює думку з питань зазначених у ст.420 КПК. Якщо виникає необхідність суттєво змінити або розширити фактичний склад суспільно небезпечного діяння, доповнити його новими, хоча б і схожими епізодами і таке інше, прокурор у цьому випадку може ставити питання перед судом про направлення справи на додаткове розслідування.

Захисник по такій категорії справ бере участь у дослідженні обставин, які підлягають встановленню і висловлює свої міркування з тих питань, що і прокурор. Різниця між захисником і прокурором лише в тому, що діяльність захисника підпорядкована з'ясуванню лише тих обставин, які відмежовують права і законні інтереси підзахисного. Оскільки особи, по відношенню до яких розглядається справа, не можуть самі здійснювати своє право на захист, відстоювати свої інтереси внаслідок психічного захворювання - участь захисника є обов'язковою. Його участь у справах неосудних (обмежено

осудних) характеризується тим, що, на відміну від участі адвоката по інших справах, він вільний у виборі позиції. Це означає, що позиція з основних питань справи адвокатом, який захищає інтереси неосудного і особи, яка захворіла на психічну хворобу після вчинення злочину, взагалі не з'ясовується [13].

Як захисник по такій категорії справ може бути допущена особа, яка має змогу в повній мірі забезпечити захист прав і законних інтересів особи, по відношенню до якої розглядається судом справа про застосування примусових заходів медичного характеру з метою посилення захисту прав таких осіб.

Відповідного до вказаного, можна зробити висновки, що окремі принципи кримінального процесу переконливо демонструють специфічні особливості розгляду справ про застосування примусових заходів медичного характеру. Правильне розуміння суті принципів може сприяти скороченню кримінально-процесуальних помилок, подоланню прогалин, колізій законодавства. Більш того, будь-яке недотримання положень, які закріплені в принципах, повинно тягти скасування відповідного процесуального рішення.

Література

а1. Гласность судебной деятельности по уголовным делам/Отв.ред. В.В. Леоненко, К., 1993; Репешко П.И. Принципы уголовного процесса в стадии судебного разбирательства уголовного дела в суде первой инстанции Украины, Николаев, 2001; Мальцев В.В. Принципы уголовного права и их реализация в правоприменительной деятельности. СПб., 2004; Келина С.Г., Кудрявцев В.Н. Принципы советского уголовного права. М., 1987; Алиев Т.Д., Громов Н.А. Основные начала уголовного судопроизводства. М., 2003; Смирнов А.В. Принципы уголовного судопроизводства: Учеб. пособие СПб., 2002; Филимонов В.Д. Принципы уголовного права, М., 2002; Газетдинов Н.И. Принципы уголовного судопроизводства и их система: Вопросы теории и практики. Казань, 2004 та др.

а2. Михеєнко М.М., Нор В.Т., Шибіко В.П. Кримінальний процес України, К., 1999. С.35-36.

1. Мальцев В.В. Принципы уголовного законодательства и общественно-опасное поведение / Государство и право. – 1997. - № 2. – С.98.

2. П.А.Лупинская. Уголовный процесс. Учебник для ВУЗов. – М., Юристь. – 1995. – С.88.

2А. Модельний Кримінально-процесуальний кодекс для держав - учасників СНД: Рекомендований законодавчий акт (прийнятий на сьомому пленарному засіданні Міжпарламентської Асамблеї держав – учасників Співдружності Незалежних Держав 17 лютого 1996 р)./ Міжпарламентська Асамблея держав – учасників Співдружності Незалежних Держав. СПб: Додаток до « Інформаційного бюлетеня». 1996. № 10.С.353.

3. Михеєнко М.М., Нор В.Т., Шибіко В.П. Кримінальний процес України. Київ, 1999. – С.39

3А. Васильєва Е.Г. Принцип неприкосновенности личности в уголовном процессе// Актуальные вопросы уголовного процесса современной России: Межвузовский сборник научных трудов. Уфа, 2003. С.46.

4. Элькинд П.С. Расследование и судебное рассмотрение дел о невменяемых. – М., 1959. – С.80-81.

5. Улицкий С.Я. Правовое регулирование принудительных мер медицинского характера. – Владивосток, 1974. – С.78.

6. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 2 від 19.03.82 р.

7. А.И.Рудяков. Принудительные меры медицинского характера. – М.: Юридическая литература, 1988. – С.8.

8. М.А.Чельцев. Советский уголовный процесс. – М., 1962. –С.499.

9. М.С.Строгович. Курс Советского уголовного процесса. Т.2, 1970. – С.495

10. А.О.Хамовский. О повышении действенности принудительных мер медицинского характера как средства предупреждения общественно опасных действий //Советское право. – 1966. - № 8. – С. 127.

11. С.Е.Вицин. Регулирование применения принудительных мер медицинского характера нормами УПК РСФСР /Сб. статей адъюнктов и соискателей. – М.: Высшая школа, МООП СССР, 1966. – С.87.

12. А.П.Овчинникова. Применение принудительных мер медицинского характера. – С.79.

13.Бернам У., Решетникова И.В., Прошляков А.Д. Судебная адвокатура. – СПб.: Изд-во Санкт-Петербургского университета. –1996. – С.21